

O'quvchi-yoshlarda ijodiy qobiliyatni rivojlantirishda umumta'lim maktab ARMIlari va kutubxonalarida san'atga doir adabiyotlar targ'iboti va uning ahamiyati

G.Xasanova Amaliy fanlar va maktabdan tashqari ta'lim kafedrası

Barkamol avlod tarbiyasida san'atga oid adabiyotlarning o'rni alohida. Komil inson go'zallik shaydosi, uni his qila oladigan, qadrlay oladigan, go'zal xulq egasi bo'lishi shart. Unda ruhiy, ma'naviy eng yaxshi fazilatlarni tarbiyalashda, atrof-muhitga, voqea va hodisalarga samimiy va yaxshi munosabatda bo'lishda, boshqalarga xushxulqlik bilan munosabatda bo'lishda, qalbida ezgu, samimiy tuyg'ularni shakllantirishda san'at asarlari – teatr, kino, tasviriy san'at, musiqa asarlari juda katta ahamiyatga ega.

San'atga oid adabiyotlar janri, xili, turiga ko'ra KBK jadvalining 85-bo'limida guruhlashtirilgan. Uning asosiy bo'linmalari: tasviriy san'at, arxitektura, bezakli amaliy san'at, musiqa san'ati, teatr, ommaviy tomoshalar, teatrlashtirilgan bayramlar, sirk, dor o'yinlari, estrada san'ati, kino san'ati, badiiy havaskorlik, badiiy fotografiya va tasviriy san'at. Bularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga va tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bu turlarning har biriga oid ko'plab san'at asarlari, kitoblar, risolalar, ilmiy maqolalar, ilmiy-ommabop materiallar, o'quv adabiyotlari, ma'lumotnoma nashrlar chop etilgan, minglab tasviriy san'at asarlari yaratilgan. San'at sohasida ko'plab gazeta va jurnallar nashr etiladi. Bu asarlar yordamida yoshlarda go'zallikni sevish, idrok etish hissini tarbiyalaymiz.

Bolalar ijodkorligini rivojlantirishda, ularda estetik tarbiyani shakllantirishda san'at to'g'risidagi: jumladan, rassomlik, haykaltaroshlik, arxitektura, musiqa, teatr, kinoga oid, rassomlar, bastakorlar, teatr va kino arboblari, jahon muzeylari – Ermitaj, Tret'yakov, Drezden galereyalari, Luvr va boshqalarga doir kitoblar muhim o'rin egallaydi. Bolalarni estetik tarbiyalash bevosita ularning kitob o'qishiga rahbarlik qilish jarayonida amalga oshirilib, u yosh kitobxonni hayot, tabiat, san'atdagi go'zallikni his qilishga yo'naltiradi.

O'zbekistonda, xorijiy mamlakatlarda musiqa madaniyati, musiqaning turlari – vokal, katta ashula, maqom, sahna musiqasi, libretto, bolalar musiqasi kabi turlarga oid adabiyotlar kitobxon-yoshlarni estetik ruhda tarbiyalashda, ma'naviyati boy, axloqi go'zal qilib tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Ko'zga ko'ringan, mashhur musiqa namoyandalarning hayoti va ijodi haqidagi adabiyotlarni targ'ib qilish yoshlarning ijodiy qobiliyatini shakllantirishga, shu soha kasbiga qiziqishga, mustaqil musiqa asarlarini yaratishga olib keladi. O'zbek xalqining milliy musiqa asarlari va musiqa namoyandalari jahonga mashhur. Ayniqsa mustaqillik yillarida o'zbek musiqa san'atining barcha janrlari yanada rivojlandi va dunyoga chiqib, O'zbekistonning dong'ini taratdi. San'at turlari orasida qo'shiqchilik san'ati alohida o'rin tutadi. Qo'shiqchilik san'ati insoniyat taraqqiyotining hamma davrlarida rivojlanib kelgan. Qo'shiqchilik san'ati xalq og'zaki ijodi va musiqa bilan hamohang taraqqiy etgan va har bir davrda kishilarni ma'naviy-axloqiy ruhda tarbiyalashda asosiy vosita bo'lgan. Qo'shiq sehri inson ko'nglini zabt etadi, dilga orom bag'ishlaydi, kishilarning tasavvurini boyitadi. Orzu-umidlarining go'zal bo'lishiga olib keladi, zavq beradi, insonlarni faqat yaxshilik, ezgulik qilishga, mehr-oqibatli bo'lishga chaqiradi. Suuning uchun o'quvchi-yoshlar orasida alladan boshlab katta ashulagacha turli janrdagi qo'shiqlar targ'iboti muhim ahamiyatga ega. Musiqa madaniyatimiz, san'atimiz, ilm-fanimiz, ma'naviyatimizning faxri bo'lmish Yunus Rajabiy, Isxoq Rajabiy, Risqi Rajabovlar xotirasini abadiylashtirish maqsadida respublikamizda "Rajabiyxonlik" nomidagi san'atshunoslik ilmiy-ijodiy anjumani ta'sis etilib, muntazam o'tkazib kelinayotgani ustozlarga bo'lgan cheksiz hurmatning yorqin misolidir.

Umumta'lim maktab ARM va kutubxonalarida musiqashunoslikka atab kitob ko'rgazmalarini tashkil etib, har xil kechalar, uchrashuv kechasi, savol-javob kechasi, og'zaki jurnal, konferensiyalar tashkil etish orqali musiqa nashrlarini o'quvchi va o'qituvchilarga o'z vaqtida etkazib borish maqsadga muvofiqdir.

San'at turlari orasida tasviriy san'at, amaliy san'at, me'morchilik, haykaltaroshlik, arxitektura san'ati turlari keng rivojlangan va bu haqda ko'plab

adabiyotlar mavjud. 1997-yil 23-yanvarda “O‘zbekiston Badiiy akademiyasini tashkil etish haqida”gi qarorining qabul qilinishi barkamol avlodni badiiy, yuksak didli, olam va san’at go‘zalliklarini to‘g‘ri tushina oladigan kishi etib tarbiyalash, voyaga yetkazish ma’suliyatini oshirdi. Bu barcha san’at, ta’lim-tarbiya va madaniyat muassasalari qatori kutubxonalarlarga ham katta vazifalarni belgilab olishida turtki bo‘ldi. Ko‘p asrlik tarixga ega O‘zbekiston xalq amaliy san’ati ibtidoiy jamoa zaminida vujudga kelgan insonlarning hayotiy ishtiyoqlarini aks ettirgan holda davrlar o‘zgargan sari badiiylilik kashf eta bordi va bugungi kunda mumtoz san’at darajasiga yetdi.

Xalq amaliy san’atini rivojlantirish masalasi O‘zbekiston Respublikasining davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. Azaldan xalq amaliy san’ati rivojlanib, o‘zbek xalqining dongini taratib kelgan, ammo Prezidentimizning “Xalq badiiy hunarmandchilik va amaliy san’atini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash choralari haqida”gi Farmoni birinchi marta amaliy san’at ustalari ijodiyotiga alohida e’tiborni qaratdi va uning istiqbolidagi muammolarni hal etish vazifalarini davlat darajasida belgilab berdi: yoshlarni badiiy hunarmandchilikka o‘qitish, ko‘rgazma va kim oshdi savdolari o‘tkazish, xalq ustalarining ijodini keng targ‘ib qilish va hakoza. Bu vazifalarni amalga oshirishda kutubxonalarning o‘rni ham bo‘lishi shart.

Me’morchilik san’ati qadimgi san’at turlaridan biri. Har bir davrda yaratilgan va asrlar osha yetib kelgan me’moriy obidalarda ajdodlarimizning hayoti, maishiy turmush tarsi, san’atkorona ijodiy mahorati ko‘zga tashlanadi. Har bir davrning barcha qirralari shu san’at orqali namoyon bo‘ladi. Yoshlarda me’morchilik kasbiga qiziqishni shakllantirishda me’morchilikka oid, mashhur me’morlar hayoti va ijodi haqidagi adabiyotlarni targ‘ib qilish muhim ahamiyatga ega. San’at turlariga oid adabiyotlarga qiziqishni shakllantirishda biografik asarlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ular ijodkor-musavvir, musiqachi, naqqosh, haykaltaroshlarning ichki dunyosini yoritadi: u yashagan davr, tarixiy shart-sharoit haqida tushuncha beradi, san’atkorning niyatini tushunishga, uning ijodiy faoliyatiga katta qiziqish uyg‘otadi, asarlar yaratish tarixini bilishga, hayot

materiallarini saralash va baholashga, borliqni idrok etish va aks ettirishga, hamma-hammasida o'zligini namoyish etuvchi san'atkor ijodining o'ziga xos, betakror tabiatini teran idrok etishga yordam beradi. Biografik kitoblarni o'qishga rahbarlik qilishning tarbiyaviy ta'sirini oshirish uchun kitobxonga bosh qahramonning shaxsini ko'ra olish, uning axloqiy-badiiy komil insonligini tushunish va anglash, uning badiiy o'ziga xosligini his qilishga ko'maklashish zarur. Bunda tavsiyaviy suhbat o'tkazish katta ahamiyatga ega. Suhbat paytida kitobning mufassal ta'rifini keltirmaslik kerak, kitobxonning mayli, ishtiyoqi, o'smirlar guruhining qiziqishini nazarda tutib, asar mazmuninig muayyan tomonlarini tushuntirgan ma'qul. Ayni vaqtda mazkur masalalarga oid zarur adabiyotlar tavsiya etiladi.

Maktab kutubxonalarida ijodkor yoshlar uchun "Go'zallik ixlosmandlari klubi"ning faoliyati muhim, uning tadbirlarini tayyorlash va o'tkazish uchun besh, etti kishidan iborat to'garak a'zolari kengashi saylanadi. Uning rejasi san'at ixlosmandlarining tasavvurlari, bilimi, idrokini kengaytirishga yo'naltiradi. To'garak ishida san'at namoyondalari bilan uchrashuvlar eng ta'sirli tadbir bo'lib, xalq kuylari va qo'shiqlari, musavvir, bastakor, naqqosh, haykaltarosh ijodi, komil inson tarbiyasida ularning o'rni haqidagi asarlar asos qilib olinadi.

Kitobxonlar bilan olib boriladigan ommaviy ishlar – kitob ko'rgazmalari yoki san'at asarlarining ko'rgazmalari, asar muhokamasi, adabiy va musiqaviy kechalar, og'zaki jurnal, bahs, she'riyat soatlari, ertaliklar, rasmlar konkursi, bibliografik sharhlar, kitob taqdimotlari va boshqalarni qamrab oladi. Ularning nomlanishi san'atning dolzarb muammolari, masalalari, tadbirlarning maqsadi, san'atning janri, san'atkorlarning yoki boshqa san'at namoyandalarning yubileylari, muhim sanalar, kitobxonlarni qiziqtirgan mavzularga mos ravishda tanlanadi. Tadbirlarni tayyorlashda o'qituvchilar, musiqa maktabi o'qituvchilari, madaniyat muassasalarining mutaxassislari maslahatlari va ko'maklaridan foydalanish samarali natija beradi.